

dan İbn Abdûs çapında, kavramlara hâkimiyeti bakımından ise ondan üstün olduğunu söyledikten sonra Kayrevan ve Endülü's'te Sahnûn'un, Mısır'da İbnü'l-Mevvâz'ın görüşüne göre amel edildiğini kaydeder (*el-Muğaffa'l-kebir*, V, 87). İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene ve ğayrihâ mine'l-ümmehât* adlı kitabının önemli kaynaklarından biri olan *el-Mevvâziyye*'deki rivayet ve görüşler daha sonraki Mâlikî eserlerinde de nakledilmiştir. Özellikle Venşerîsî'nin *el-Mi'yârü'l-mu'rib ve'l-câmi'u'l-muğrib 'an fetâvâ 'ulemâ'i İfrîkiyye ve'l-Endelüs ve'l-Mağrib*'inde (nşr. M. Haccî v.dğr., I-XII, Beyrut 1401/1981; XIII, 1403/1983, [İndeks]) İbnü'l-Mevvâz'ın birçok rivayet ve görüşüne yer verilmiştir.

Bütün olarak günümüze ulaşmayan *el-Mevvâziyye*'yi müellifinden Ebû Bekir İbn Müyessir ve İbn Ebû Matar el-Meâfirî rivayet etmiştir. Eser Endülü's'te İbn Müyessir ve Muhammed b. Battâl b. Vehb et-Temîmî, Kuzey Afrika'da Ebû'l-Kâsim Ziyâd b. Yûnus el-Yahsubî ve Derrâs el-Fâsî vasıtasıyla yayılmıştır. Nitekim İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî de eseri Derrâs'tan rivayet etmiştir. Kayrevan Ulucamii Kütüphanesi'ne ait 693 (1294) tarihli bir defterde iki ayrı kayıt halinde *el-Mevvâziyye*'den kırk ve altmış yedi defter bulunduğu (İbrâhim Şebbûh, II/2 [1376/1956], s. 359, 362), esere ait bir parçanın da Tunus'ta Muhammed Tâhir b. Âşûr'un kütüphanesinde olduğu (Sezgin, I, 474; Zirikî, V, 294) belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Nassâr), s. 252; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, II, 72-74, 119; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 154; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XXI, 330-331; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzhheb*, II, 166-167; Zehbî, *A'lâmü'n-nübela*, XIII, 6; a.mlf., *el-İber*, I, 404; II, 66; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 281-290*, s. 250; Safedî, *el-Vâfi*, I, 335-336; İbn Kurfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 191; Makrîzî, *el-Muğaffa'l-kebir* (nşr. Muhammed Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, V, 87-88; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 177; Muhammed Ebû Zehre, *el-Mâlik*, Kahire 1952, s. 207-208; Sezgin, GAS, I, 474; Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî*, II, 101; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 294; M. Muran-yî, *Dirâsât fi meşâdiril-fikhi'l-Mâlikî* (trc. Saîd Buhayrî v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 14, 69, 70, 103-105, 149-153, 207; Hâdî ed-Derkâş, *Ebû Muhammed b. Ebî Zeyd el-Kayrevânî: hayâtühü ve âşâruhü ve Kitâbü'n-Nevâdir ve'z-ziyâdât*, Beyrut 1409/1989, s. 371, 375-376, 405, 408, 411, 413, 415, 416, 431; İbrâhim Şebbûh, "Sicillün kadîm li-Mektebeti Câmî'i'l-Kayrevân", *MMMAr.* (Kahire), II/2 (1376/1956), s. 339-372.

AHMET ÖZEL

İBNÜ'L-MİBRED

(ابن المبرد)

Ebû'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf
b. Hasen b. Ahmed el-Makdisî
(ö. 909/1503)

Hanbelî fakihî ve muhaddis.

1 Muharrem 840 (16 Temmuz 1436) tarihinde Dimaşk'ta dünyaya geldi. Doğum yılı bazı kaynaklarda 841 olarak da geçer. Birçok âlim yetiştiren ve V. (XI.) yüzyıldan itibaren Hanbelî mezhebinin gelişimine önemli katkılarda bulunan Benî Kudâme ailesine mensuptur. Babası, dedesi ve kardeşi Ahmed de tanınmış birer âlimdi. Kardeşi için *Ta'rîfü'l-ğâdî bi-ba'zî fe-zâ'ili Ahmed b. 'Abdilhâdî* adında bir risâle yazdığı kaydedilir (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 561). Büyük dedelerinden Abdülhâdî'ye nisbetle İbn Abdülhâdî olarak da anılmakla birlikte daha çok dedesi Ahmed'in lakabı olan Mibred'den dolayı İbnü'l-Mibred (İbnü'l-Mebred) diye meşhur olmuştur. İbnü'l-Mibred ilk eğitimini babası ve dedesinden aldı. Daha sonra Dimaşk'ta Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, nahiv, tıp ve tarih gibi ilimleri okudu ve özellikle hadis konusunda temayüz etti. Hocaları arasında Zeynüddin el-Habbâl, İbnü'l-Bâlisî, Takıyyüddin el-Cerrâî, Takıyyüddin İbn Kundûs, Alâeddin el-Merdâvî, Burhâneddin İbn Müflih gibi dönemin meşhur âlimleri bulunmaktadır. Ayrıca İbn Hacer el-Askalânî, Takıyyüddin eş-Şümunnî, Ebû Abdullah İbn Fehd, Kâsım b. Kutluboğa gibi âlimlerden icâzet aldı. Dimaşk dışında sadece Ba'lebek'e giden İbnü'l-Mibred 908 (1503) yılında da hac farızasını ifa etti.

İbnü'l-Mibred, öğrenimini tamamladıktan sonra el-Medresetü'l-Ömeriyye başta olmak üzere Dimaşk'ta çeşitli medrese ve mescidlerde ders verdi, bir ara kadî nâibliğine getirildi. En tanınmış öğrencisi, kendisi hakkında *el-Hâdî ilâ tercümeti Yûsuf b. 'Abdilhâdî* adıyla bir eser yazan tarihçi Şemseddin İbn Tolun'dur. Ayrıca Necmeddin b. Hasan el-Mâtânî, Ahmed b. Muhammed eş-Şüveykî, Ahmed b. Osman el-Havrânî, Müflih b. Müflih el-Merdâvî, Mûsâ b. İmrân el-Cemmâîfî, Ahmed b. Yahyâ b. Utve en-Necdî, Fazl b. İsâ en-Necdî gibi âlimler de ondan okumuş veya icâzet almıştır. İbnü'l-Mibred 16 Muharrem 909'da (11 Temmuz 1503) Dimaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn tepesindeki mezarlığa gömüldü. Bağdatlı İsmâil Paşa 880'de (1475) öldüğünü söylemek-

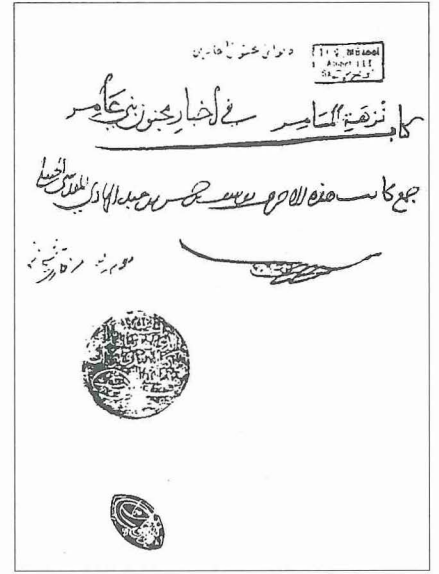
teyse de (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 560) bu bir zühul eseri olmalıdır.

İlmi ve eserleriyle kendi çağdaşları arasında seçkin bir mevkiye sahip olan İbnü'l-Mibred, usul ve fûrûda Hanbelî mezhebinin görüşlerine sıkı sıkıya bağlı idi. Bu mezhebin akaid konularında özellikle Eş'arîler'e karşı olan geleneksel tavrını sürdürmüş, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin görüşleri hakkında *Keşfü'l-ğıttâ' 'an mağ-zî'l-ħağâ'* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 1132/1), İbn Asâkir'in Eş'arî mezhebini metheden *Tebyînü kezîbî'l-müfterî* adlı eserine karşı da *Cem'ü'l-cüyûş ve'd-desâkir 'alâ İbn 'Asâkir* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 1132/2) adıyla birer reddiye kaleme almıştır. Öte yandan İbnü'l-Mibred tasavvufa karşı daha mutedil davranmış, hatta bizzat tarikata girerek *el-Vuķûf 'alâ lübsi's-şûf ve Şıdku't-teşevvûf ilâ 'ilmi't-taşavvuf* adında iki eser kaleme almıştır. *Tehzîbü'n-nefs* adlı eserinde ise ilim tâlîplerini meşâyihent okumaya ve tasavvuf hırkası giymeye teşvik ederek Selefiyye'den bir grup ulemânın da sâlih insanların elinden hırka giymeyi arzu ettiğini söyler (*el-Kavâ'idü'l-küllîyye*, s. 28-29). Ayrıca *Muğnî zevî'l-efhâm* adlı fıkıh kitabında tasavvufî konularla ilgili bir başlık açarak burada bazı tasavvufî esasları özetlemiş, tasavvufun derecelerini sekiz ana kısma ve her dereceyi de kendi arasında çeşitli menzillere ayırmıştır (s. 71-74). Eserinde böyle bir bölüme yer vermiş olması Hanbelî fıkıh kitaplarının sistematîği açısından dikkate değer bir farklılıktır.

Eserleri. Daha on yedi yaşında iken başta hadis olmak üzere fıkıh, kelâm, cedel, tarih, siyer, biyografi, vaz', tasavvuf, edebiyat ve tıp konularında eser vermeye başlayan İbnü'l-Mibred, büyük bir kısmı Şam'daki Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de bulunan irili ufaklı 400'ü aşkın risâle ve kitap kaleme almıştır. İbnü'l-Mibred, kitaplarının sayısı ve çeşitliliği bakımından Celâleddin es-Süyûtî'ye (ö. 911/1505) benzetilmektedir. Ancak Süyûtî'nin eserleri daha çok meşhur olmuş, onun kitapları ise itinasız bir şekilde yazıldığından güç okunmaları sebebiyle daha az yayılmıştır. Öte yandan İbnü'l-Mibred'in, çok eser yazmasından dolayı bazı konularda fazla derinleşemediği ve özellikle hadis ricâliyle ilgili çeşitli hatalar yaptığı ileri sürülmüştür (*Bahrü'd-dem*, neşredenin girişi, s. 20). Neşredilen eserlerinden bazıları şunlardır: 1. *Mes'ele fi't-tevhîd ve fazli lâ ilâhe illallah* (*Kitâbü't-Temhîd fi'l-kelem 'ale't-tevhîd*) (nşr. Abdülhâdî Muhammed

Mansûr – Abdülkâdir el-Arnaût, Beyrut 1416/1995). Kelime-i tevhidin önemi çeşitli âyet ve hadislerle anlatılmaya çalışılır. Eserin sonunda “Mietâ faziletin li-ke-limeti 'lâ ilâhe illallah” adlı bir cüz bulunmaktadır. **2. eş-Şeceretü'n-nebeviyye fi nesebi hayri'l-beriyye** (Kahire 1289; İstanbul 1303; Bulak 1285; nşr. Muhyiddin Dîb Mestû, Dimaşk-Beyrut 1414/1994; nşr. Ahmed Selâhaddin, Kahire 1997). Eserde Hz. Peygamber'in nesebi verildikten sonra aşere-i mübeşşere ile Resûl-i Ekrem'in hanımlarının soyu anlatılır. Ayrıca Hz. Peygamber'in çocukları, torunları, amcaları, halaları, dayı ve teyzeleri, müezzinleri, köle ve câriyeleriyle yakın mesai arkadaşlarının ve kullandığı çeşitli malzemelerin isimleri sayılır. **3. ed-Dürretü'l-muğıyye ve'l-'arûsü'l-merđıyye ve's-şeceretü'n-nebeviyye ve'l-aĥlâku'l-Muĥammediyye** (Bulak 1285; Bombay 1289). **4. el-'İkdü't-tâm fi-men zevvecehü'n-nebi'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm** (nşr. Ebû İsmâil Hişâm b. İsmâil es-Sekkâ, Riyad 1405/1985). Hz. Peygamber'in hanımlarından bahseden küçük bir risâledir. **5. Kitâbü Bahri'd-dem fi men tekelleme fihi el-İmâm Ahmed bi-medĥ ev zem** (nşr. Ebû Üsâme Vasıyyullah b. Muhammed b. Abbas, Riyad 1409/1989; nşr. Ravhiye Abdurrahman es-Süveyfî, Beyrut 1413/1992). **6. ed-Dürü'n-naki fi şerhi elfâzi'l-Hırâkı** (nşr. Ridvân Muhtâr b. Garbiyye, I-III, Cidde 1411/1991). Hanbelî mezhebinde yazılmış ilk temel metinlerden biri olan Hırakî'nin *el-Muĥtaşar*'ındaki garîb kelimelerle fıkıh terimlerinin açıklandığı bir eser olup tanımlar sırasında âyet ve hadisler yanında Arap şiirinden de deliller getirilmiştir. Usûl-i fıkıh, mantık ve dil terimlerine de yer verilen eser, fıkıh bablarına göre düzenlenmiş bir nevi fıkıh terimleri sözlüğüdür. İbnü'l-Mibred, *es-Seġârü'l-bâsim li-taĥrici eĥâdişi Muĥtaşari Ebi'l-Kâsim* adlı eserinde ise Hırakî'nin *el-Muĥtaşar*'ında geçen hadisleri taĥric etmiştir. **7. el-Kavâ'idü'l-küliyye ve'd-đavâbiñü'l-fıĥhiyye** (nşr. Câsim b. Süleyman el-Füheyd ed-Devserî, Beyrut 1415/1994). Fıkıh kitaplarının sistematiğine göre yazılmış olan eserde 100 kaideye yer verilmiş ve her konu kendi arasında çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır. **8. Muġni zevi'l-efĥâm 'ani'l-kütübi'l-keşire fi'l-aĥkâm 'alâ mezhebi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel** (nşr. Abdullah b. Ömer b. Düheys, Cidde 1388/1968; nşr. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrâhim Âlû's-Şeyh, Kahire 1391/1971; nşr. Ebû Muhammed Eşref b. Abdülmaksûd,

Riyad 1416/1995). Hanbelî fıkına dair muhtasar bir kitap olup diğer üç mezhebin görüşlerine de yer verilmiştir. Eserde önce akaid konularından bilinmesi gereken hususlar, Arapça'yla ilgili dil kuralları ve fıkıh usulü kaideleri, birtakım fikhî terimler, tasavvuf ve dereceleri, imamdan rivayet yolları ve tercihe dair bazı kavramlar özet şekilde anlatılmış, daha sonra klasik fıkıh konuları kitab ve bab sistematiği içerisinde incelenmiştir. Bizzat müellif ve diğer bazı âlimler tarafından şerhedilen eseri ayrıca Abdülmühsin b. Nâsir Âl-i Ubeykân *Gâyetü'l-merâm şerĥu Muġni zevi'l-efĥâm* adıyla tahâret bahsine kadar şerhetmiştir (Riyad 1991). **9. Kitâbü'l-Hisbe** (nşr. Habîb Zeyyât, *el-Meşrik*, XXXV/3 [Beyrut 1937], s. 384-390). **10. es-Siyerü'l-ĥâş ilâ 'ilmi't-talâki's-selâs** (nşr. Abdullah b. Ömer b. Düheys, Mekke 1398/1978). **11. Şimârü'l-makâşid fi zikri'l-mesâcid** (nşr. Muhammed Es'ad Talas, Dimaşk 1941; Beyrut 1975). **12. Nücümü'l-mesâ teġşifü 'an me'âni'r-resâ li's-şâlihâti mine'n-nisâ** (nşr. Muhammed Hâlid el-Harsa, Dimaşk 1411/1990). **13. Târîĥu's-Şâlihıyye**. Dimaşk'ın Şâlihıyye mahallesiyle ilgili olan eseri İbn Kennân es-Sâlihî (ö. 1153/1740) bazı ilâvelerle birlikte *el-Mürûcüs-Sündüsiyye* adıyla ihtisar etmiştir (nşr. Muhammed Ahmed Dehmân, Dimaşk 1346/1947). Şem-seddin İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fi târiĥi's-Şâlihıyye* adlı kitabında hocasının bu eserinden bazan isim vererek, bazan da isim vermeden geniş bir şekilde yararlanmış (bk. s. 138, 246-248, 257, 259, 260-261, 263, 266, 270, 295, 297, 299). **14. Zeylü İbn 'Abdilhâdi 'alâ Ĥabaĥâti İbn Receb** (Riyad 1408/1988). İbn Receb'in, İbn Ebû Ya'lâ'ya ait *Ĥabaĥâti'l-Hanâbile*'ye yazdığı *Kitâbü'z-Zeyl 'alâ Ĥabaĥâti'l-Hanâbile*'nin zeylidir. **15. el-Cevherü'l-munađđad fi ĥabaĥâti müte'ahĥiri' aşĥâbi Ahmed** (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymîn, Kahire 1407/1987). Bu da yine İbn Receb'in eserine zeyil mahiyetindedir. **16. Mu'cemü'l-kütüb** (nşr. Yüsrî Abdülġanî el-Bişrî, Riyad 1409/1989). Eseri Abdullah b. Dâvûd ez-Zübeyrî el-Hanbelî tamamlamıştır. **17. İthâfû'n-nübelâ' bi-aĥbâr ve eş'âri'l-küremâ' ve'l-buĥalâ'** (nşr. Yüsrî Abdülġanî el-Büşrî, Kahire 1409/1989). **18. Nüzhetü'l-müsâmîr fi aĥbâri Mecnûni Beni 'Âmir** (nşr. Muhammed Altuncî, Beyrut 1414/1994). Müellif bu eserinde, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde geçen Mecnûn'un Beni Âmir kabilesine mensup Kays b. Mülevvah olduğunu ispat etmeye çalı-

İbnü'l-Mibred'in *Nüzhetü'l-müsâmîr fi aĥbâri Mecnûni Beni 'Âmir* adlı eserinin müellif hattıyla unvan sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 2473)

şır. Eserde Leylâ ile Mecnûn hikâyesi ayrıntılı biçimde anlatılır ve âşıkların şiirleri nakledilir. **19. Vuĥû'u'l-belâ' bi'l-buĥli ve'l-buĥalâ'**. Cimriliğin zararları, tarihte cimriliğiyle meşhur olan bazı kişiler ve cimrilerin ortak özellikleri hakkındadır. Fedwa Maltı-Douglas eseri geniş bir şekilde tanıtmıştır (*BEO*, XXXI [1980], s. 17-50). **20. el-İktibâs li-ĥalli müşkili Sireti İbn Seyyidinnâs** (Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, nr. 3794/1, vr. 1-47). Müellifin İbn Seyyidunnâs'ın '*Uyûnü'l-eşer*'ine yazdığı bu şerh, *İktibâsü'l-iktibâs li-ĥalli müşkili Sireti İbn Seyyidinnâs* adıyla ve '*Uyûnü'l-eşer*'le birlikte yayımlanmıştır (Beyrut, I-II, 1394/1974). **21. el-İġrâb fi aĥkâmi'l-kilâb** (nşr. Abdullah b. Muhammed et-Tayyâr ve Abdülazîz b. Muhammed el-Huceylân, Riyad 1417/1996). **22. Resâ'ilü Dimaşkıyye** (nşr. Salâh Muhammed el-Hiyemî, Dimaşk 1408/1988). Bu eserin içinde müellifin *Gadeku'l-efkâr fi zikri'l-enhâr*, '*Uddetü'l-mülimât fi ta'dâdi'l-ĥammâmât*, *el-İ'ânât fi ma'rifeti'l-ĥânât*, *Nüzhetü'r-rifâk fi şerhi ĥâleti'l-esvâĥ* adlı risâleleri vardır. **23. Maĥzû's-şavâb fi fezâ'ili Emîri'l-mü'minîn 'Ömer b. el-Ĥattâb**. Abdülazîz b. Muhammed b. Abdülmühsin el-Füreyh tarafından Medine el-Câmia-tü'l-İslâmiyye'de doktora tezi olarak neşre hazırlanmıştır (1415/1994). **24. Maĥ-**

bûlû'l-menķûl min 'ilmeyi'l-cedel ve'l-uşûl (Berlin Staatsbibliothek, nr. 4419). İbn Kennân es-Sâlihî bu esere *ez-Zühûrû'l-behiyye fi şerhi risâleti'l-uşûli'l-fıkhıyye* adıyla bir şerh yazmıştır (Staatsbibliothek, nr. 4420; Chester Beatty Library, nr. 3548).

Bunların dışında İbnü'l-Mibred'in Dârü'l-kütübî-z-Zâhiriyye'de şu eserleri de bulunmaktadır. *Ahķâmü'l-ħammâm ve âdâbühû* (nr. 4549), *Âdâbü'd-du'â* (nr. 3773), *el-Erbe'üne'l-muhtâre min hadîsi Ebî Ĥanîfe* (nr. 3795), *el-İrşâd ilâ hükmi mevî'l-evlâd* (nr. 3214), *İrşâdü's-sâlik ilâ menâķibi Mâlik* (nr. 3461), *İzâhu ĩuruķı'l-istiķâme fi beyâni ahķâmi'l-vülâti ve'l-imâme* (nr. 3301), *el-Beyân li-bed'i ĥalkı'l-insân* (nr. 3196), *et-Tağrıd bi-medħi's-Sultân es-Sa'îd Ebî'n-Naşr Ebî Yezîd* (nr. 3194/4), *Tehzîbü'n-nefs l'il-İlm ve bi'l-İlm* (nr. 3216/3), *et-Tevd'ud bi'r-recm ve's-siyâf li-fâ'ili'l-livâṫ* (nr. 3215/1), *Cüz' min târiħi'r-Resûl ve Ebî Bekir* (nr. 4552), *Zebedü'l-ʻulûm ve şâhibü'l-manṫûķ ve'l-mefhûm* (nr. 3192/1), *Şabbü'l-ħamûl 'alâ men vaşale ezâhû ilâ evliyâ'illâh* (nr. 1141), *Żabṫu men ġaber fi-men kayyedeħû İbn Ĥacer* (nr. 1182), *Tıbbü'l-fuķarâ'* (nr. 3155), *Fezâ'ilü'l-Kur'ân* (nr. 1372/1), *Maħzû'l-ħalâş fi menâķibi Sa'd b. Ebî Vaķķâs* (nr. 3248/1), *Mu'cemü terâcimi's-şevâfi'a* (nr. 4551), *Hiḍyetü'l-insân ile'l-istiġnâ'i bi'l-Kur'ân* (nr. 345) (müellifin diğer eserleri için bk. Brockelmann, *GAL*, II, 130-131; *Suppl.*, II, 130-131, 947; Salâh Muhammed el-Hiyemî, XXVI/2 [1982], s. 788-802).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Mibred, *ed-Dürü'n-naķi fi şerhi elfâzi'l-Ĥırakî* (nşr. Ridvân Muhtâr b. Garbiyye), Cidde 1411/1991, neşredenin girişi, I, 13-83, 135-184; a.mlf., *el-Kavâ'idü'l-küllıyye ve'd-davâbitü'l-fıkhıyye* (nşr. Câsim b. Süleyman Fühayd ed-Devserî), Beyrut 1415/1994, neşredenin girişi, s. 11-36; a.mlf., *Muġni zevi'l-efhâm* (nşr. Ebû Muhammed Eşref b. Abdülmaksûd), Riyad 1416/1995, s. 19-38, 71-74; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 5-16; a.mlf., *Baħrû'd-dem fi men tekelleme fihî'l-İlmâm Ahmed bi-medħ eu zem* (nşr. Ebû Üsâme Vasıyyullah b. Muhammed b. Abbas), Riyad 1409/1989, s. 33-41; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 15-32; a.mlf., *Mes'ele fi't-tevhîd ve fazlı lâ ilâhe illallâh* (nşr. Abdülhâdî Muhammed Mansûr - Abdülkâdir el-Arnaût), Beyrut 1416/1995, neşredenin girişi, s. 11-31; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, X, 308; Nuaymî, *ed-Dâris fi târiħi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 55, 502; II, 64, 109, 111; İbn Tölun, *el-Kalâ'idü'l-cevherıyye fi târiħi's-Sâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşķ 1401/1980, s. 138, 246-248, 257, 259, 260-261, 263, 266, 270, 295, 297, 299, 574; Gazzî, *el-Kevâķibü's-sâ'ire*, I, 316; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 43; Muham-

med Kemâleddin b. Muhammed el-Gazzî, *en-Na'tü'l-ekmel* (nşr. M. Mutî' el-Hâfiz - Nizâr Abaza), Dimaşķ 1402/1982, s. 67-72; Muhammed Şattî, *Muħtaşaru Tabakâti'l-Ĥanâbile* (nşr. Fevâz ez-Zemerî), Beyrut 1406/1996, s. 83-86; *Hedıyyetü'l-ârifin*, II, 560-562; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-feħâris*, II, 1141-1142; Brockelmann, *GAL*, II, 130-131; *Suppl.*, II, 130-131, 947; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'erriħine'd-Dimaşķıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 272-276; Ömer Ferruh, *Me'âlimü'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1406/1986, I, 155-158; Habîb Zeyyât, "Ĥânâtü Dimaşķi'l-ķadime", *el-Mesriķ*, XXXV/1, Beyrut 1938, s. 66-70; Abdwa Maltî-Douglas, "Yûsuf İbn 'Abd al-Hâdî and His Autograph of the Wuqu' al-balâ' bi'l-bukhl wal-bukhalâ", *BEO*, XXXI (1980), s. 17-50; Georges Vajda, "Trois manuscrits de la bibliothèque du savant damascain Yûsuf İbn 'Abd al-Hâdî", *JA*, CCLXX (1982), s. 229-256; Salâh Muhammed el-Hiyemî, "Celâlüddîn b. Yûsuf b. 'Abdilhâdî el-Maķdisî ed-Dimaşķi: ĥayâtühü ve âşârühü'l-maḫṫûta ve'l-maṫbû'a", *MMMA* (Küveyt), XXVI/2 (1982), s. 775-811; C. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1987 à 1990", *MIDEO*, XIX (1989), s. 384-385; XX (1991), s. 490; Ferhat Koca, "Hanbelî Mezhebi", *DİA*, XV, 531, 542, 544.

FERHAT KOCA

İBNÜ'L-MİTRÂN

(ابن المطران)

Ebû Nasr Muvaşfakkuddîn Es'ad b. İlyâs b. Circîs el-Mitrân ed-Dimaşķi (ö. 587/1191)

Selâhaddin-i Eyyûbî'nin baştabibi.

Dimaşķ'ta hiristiyan bir ailenin çocuġu olarak dũnyaya geldiye de ileriki yaşlarında müslũman oldu. Babası İlyâs da tabipti. Dimaşķ'ta babası ve Mũhezzebdĩdin İbnũ'n-Nakkâş ile Baġdat'ta Eminũdevle İbnũ't-Tilmĩz gibi tabiplerden ders aldı; özellikle İbnũ't-Tilmĩz'den pek çok tıp kitabı okudu ve onun tıp konusundaki tecrũbesinden faydalandı. Ayrıca Ebũ'l-Yũmn el-Kindĩ'den nahiv, lugat ve edebiyat öğrendi. Bilgisini arttırmak, bu arada Hiristiyanlık ve mezhepleri hakkında bilgi edinmek için Bizans'a seyahatte bulundu. Dimaşķ'a dũnũye Selâhaddin-i Eyyũbĩ'nin hekimbařılıġına tayin edildi; bir taraftan da ordu tabibi olarak seferlere katıldı. İslâmiyet'i seġiři de bu dũneme rastlar. şİa mezhebinin benimsediġi, sũylenir. Nũreddin Mahmũd Zengĩ'nin Dimaşķ'ta inşa ettirdiġi bĩmâristanda tabiplik yaptı. Yazısı gũzel olup çok sayıda kitap istinsah etmiş, bunun için ayrıca kâtipler tutmuştur. Cũmert, iyi huylu ve yardım sever bir kişi olan İbnũ'l-Mitrân fakir hastaları dolaşır, onları ücretsiz tedavi eder, hatta ilâĉ paralarını verirdi. Ve-

fatında Keysũn'da Cevzâ adlı hanımının evinin yanına gũmũldũ; daha sonra burada Dâri Cevzâ adıyla anılan bir mescid inşa edildi. Arkasında çeşitli bilim dallarına ait 10.000 ciltlik bir kũtũphane bırakan İbnũ'l-Mitrân'ın yetiřtirdiġi pek çok öğrencinin en tanınmışı Mũhezzebdĩdin ed-Daħvâr'dır.

Ebũ'l-Ferec İbnũ'l-İbrĩ 584 (1188) yılı içinde, dinini bırakıp Müslũmanlıġı seġen ve İbnũ'l-Mitrân diye tanınan Dimaşķlı tabip el-Muvaşfak Es'ad'ın vefat ettiġini sũylemekte ve arkasından da bũyũk bir servetin sahibi olan bu hekimin Selâhaddin-i Eyyũbĩ'nin câriyelerinden birini sevdiġini, ılınce adının unutulduġunu, karısının ise ev ev dolaşarak sadaka topladığını yazmaktadır (*Târiħ*, II, 449). Ancak bunun, Ebũ'l-Ferec'in eski dindaşına ihtidâsından dolay duyduġu nefretin bir ifadesi olduġunda řũphe yoktur.

Eserleri. 1. *el-Maķâletũ'n-Nâşiriyye fi ĥıfzi'l-umũri's-řıħħıyye*. İbnũ'l-Mitrân'ın Selâhaddin-i Eyyũbĩ için yazdıġı bu eserin, Mâlik b. Ebũ'l-Feth b. Ebũ'n-Necmet-Tabib tarafından istinsah edilen 576 (1180) tarihli bir nũshası Topkapı Sarayı Mũzesi Kũtũphanesi'nde kayıtlıdır (III. Ahmed, nr. 2142). Safedĩ kitabın tertibinin çok gũzel olduġunu sũyer (*el-Vaşi*, IX, 43). 2. *İħtiřaru Kitâbi'l-Edvâr li'l-İskenderâniyyin*. İbn Vahşıyye'nin dũzenlediġi *Kitâbü'l-Edvâr*'a 581 (1185) yılında yazdıġı muħtasar olup Nabatiler'in sihir ve tıslımları hakkındadır (a.g.e., a.y.). 3. *Âdâbü tıbbi'l-mũlũk*. Hũkũmdarları tedavi etmenin âdâbi hakkındadır (İbn Ebũ Usaybia, II, 181). 4. *el-Edviyetũ'l-mũfred*. İlâĉlarla ilgili tamamlanamamış bir eserdir (a.g.e., a.y.). 5. *Bustânũ'l-eṫṫbâ' ve ravzatũ'l-elıbbâ'*. Müellif bu eserde tıpla ilgili hikâyeleri, fıkraları ve nevâdiri toplamak istemişse de ılınrũ yetmediġinden ĉalıřması eksik kalmıştır. Bu eserden iki cũzũ öğrencisi Daħvâr temize ĉekmiřtir (*Keřfũ'z-zunũn*, I, 243; Brockelmann, I, 892; Ullmann, s. 165-166). Müellifin zaman zaman isimlerini de verdiġi bir ĉok eserden faydalanarak yazdıġı bu kitap, İbn Ebũ Usaybia ve Abdũllatif el-Baġdâdĩ gibi müelliflerin istifade ettikleri temel kaynaklardan biridir. Eserin Tahran Melik Kũtũphanesi'ndeki nũshasının, ızıet Farsĉa tercũmesi ve Meħdĩ Muhakkık'ın ılınsũzũyle birlikte tıpkıbasımını yapılmıştır (Tahran 1368 ĥř./1989). 6. *el-Maķâletũ'n-Necmiyye fi't-tedâbiri's-řıħħıyye*. Selâhaddin'in babası Necmeddin Eyyũb adına kaleme alınmış bir eserdir. 7. *Luġaz fi'l-ħikme*. Felsefeye dairdir. İbnũ'l-Mitrân'ın